Luminiţa Paraipan
Ştefana Neagu
Marin Neagu

LIMBA ŞI LITERATURA ROMÂNĂ

Texte literare

din manualele alternative

clasa a VI-a

- repere de interpretare
- exerciţii

CORINT EDUCAŢIONAL

CUPRINS

LITERATURA POPULARĂ

Genul liric 7

Doina populară

Doină **M.N.** 7

Măi, bădiță, floare dulce **M.N.** 11

Genul epic în versuri 16

Balada populară

Toma Alimoș **Ș.N.** 16

Constantin Brâncovanul **L.P.** 22

Pintea Viteazul **Ș.N.** 28

LITERATURA CULTĂ

Genul epic 35

Cine povestește?
Narațiunea la persoana I

Amintiri din copilărie (La Broșteni/ La scăldat/Procitania/Pupăza din tei), I. Creangă **L.P.** 35

Budulea Taichii, I. Slavici **Ș.N.** 46

Cine povestește?
Narațiunea la persoana a III-a

Istoria unei plăcinte, C. Negruzzi **M.N.** 51

Hagi-Tudose, B.Ș. Delavrancea **Ș.N.** 56

Descrierea de tip tablou

Amintiri dintr-o călătorie, C. Hogaș **L.P.** 61

Cetatea Neamțului, M. Sadoveanu **L.P.** 67

Descrierea de tip portret

Frații Jderi, M. Sadoveanu **L.P.** 72

Dialogul ca mijloc de caracterizare

Sobieski și românii, C. Negruzzi **Ș.N.** 75

Schița

D-l Goe... I.L. Caragiale **Ș.N.** 80

Unde? Când?

Întâiul drum, I. Agârbiceanu **L.P.** 88

Genul epic în versuri 94

Fabula

Câinele și cățelul, Gr. Alexandrescu **M.N.** 94

Boul și vițelul, Gr. Alexandrescu **M.N.** 101

Bivolul și coțofana, G. Topîrceanu **L.P.** 106

Fapt divers, A. Blandiana **Ș.N.** 109

Genul liric 113

Pastelul

Iarna, V. Alecsandri **Ș.N.** 113

Mezul iernei, V. Alecsandri **M.N.** 118

Mărțișor, I. Pillat **M.N.** 122

Peste vârfuri..., M. Eminescu **M.N.** 126

La mijloc de codru..., M. Eminescu **M.N.** 130

Scrisoarea III, M. Eminescu **Ș.N.** 133

Creion, T. Arghezi **M.N.** 139

Vânt străin, T. Arghezi **M.N.** 141

Epic și/sau liric? 146

La ce latră Grivei?, M. Sorescu **L.P.** 146

Repere teoretice 151

CUVÂNT-ÎNAINTE

Cartea aceasta se adresează atât elevilor, prin oferta de analize, interpretări literare, exerciții, cât şi profesorilor, cărora le sugerează un model metodic coerent. Ca auxiliar didactic, cartea respectă programa de limba şi literatura română, dar are un caracter deschis, în sensul că ține seama de ceea ce propun/cer manualele. În spiritul programei, am urmărit nu *limba ca sistem abstract*, ci limba vie, contemporană, în concordanță cu interesele elevilor şi cu mediul socio-cultural în care ei se dezvoltă. Am avut în vedere modelul *comunicativ-funcțional*, care presupune studiul integrat al limbii, al comunicării şi al textului literar.

Volumul abordează texte literare din toate manualele utilizate în şcoală, fiind, implicit, un ghid de lectură, care aduce informații suplimentare despre viața şi creația fiecărui scriitor, despre contextul literar în care au apărut operele analizate. Evităm comentariile de-a gata, spaima elevilor obligați să le memoreze, pentru că profesorul nu trebuie să impună elevului ce să spună, ci să-l obişnuiască, printr-un demers didactic gradat, cu un stil de a privi textul literar. Noi prezentăm elevilor direcții de abordare a literaturii, elementele-cheie pentru înțelegerea şi interpretarea textului, aplicații ale cunoştințelor de teorie literară. Oferim, într-un stil limpede, fişe de lectură structurate atent, care pot fi adaptate de profesori în funcție de nivelul clasei.

Lucrarea este şi un caiet, un instrument de lucru care evaluează, agreabil şi eficient, abilitățile şi competețele dobândite la clasă. Propunem exerciții de tip analitic-sintetic – atractive, inteligente, variate – care cer, din partea elevilor, studiu individual, folosirea unor surse tradiționale, dar şi exploatarea resurselor atât de accesibile lor – internetul, bibliotecile virtuale şi celelalte. Exercițiile țin seama de particularitățile de vârstă, de spiritul ludic, de creativitatea elevilor şi, în acelaşi timp, implică deschidere spre alte discipline studiate în şcoală, spre problemele concrete din viața cotidiană.

Autorii

LITERATURA POPULARĂ

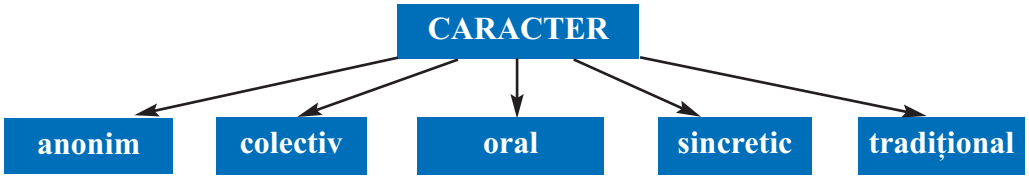

GENUL LIRIC

Genul literar: **liric (sentimente şi idei exprimate în mod direct; eul liric/eul poetic; stil confesiv; expresivitatea limbajului → figuri de stil, imagini artistice, elemente de versificație).**

DOINA POPULARĂ

→ *cântec prelung* sau *cântec lung* – denumiri din Oltenia (cf. *Dicționarul de termeni literari*, Editura Academiei, Bucureşti, 1976);
→ text liric în care sunt exprimate puternice sentimente de dragoste, jale, dor;
→ o creație specifică poporului român;
→ în funcție de temă, poate fi: de dragoste, de dor, de haiducie, de cătănie, de înstrăinare etc.;
→ doina este cântec specific românesc, inclus în patrimoniul imaterial al UNESCO[1], alături de *Ritualul Căluşului* şi *Ceramica de Horezu*.

Doină

Autor: este o creație populară → autor anonim

Publicată: a fost culeasă de Vasile Alecsandri şi este inclusă în volumul *Poezii poporale. Balade (cântice bătrâneşti) adunate şi îndreptate de Vasile Alecsandri* (1852).

Titlul: ***Doină***

- reprezintă cuvântul-cheie, repetat în text de paisprezece ori;
- textul este o definiție lirică a doinei (cântec despre cântec);
- doina îmbină literatura (text poetic, în care predomină melancolia) cu muzica (melodie tărăganată, domoală, tristă).

[1] UNESCO (Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Ştiință şi Cultură) are, printre altele, rolul de a susține o listă de valori (materiale şi imateriale) din patrimoniul mondial.

Specia literară: doină populară

- textul este o doină populară, care nu se încadrează, însă, în categoriile cunoscute: de dragoste, de dor, de jale, de cătănie, de înstrăinare, păstoreşti, de haiducie;
- sintetizează sentimente exprimate de doină: bucurie, jale, tristețe, regret, dor;
- reflectă comuniunea omului cu natura.

Structură. Semnificații:

- textul aparține genului liric:
  - prezența eului liric, marcată prin verbe şi pronume la persoana I: *aud, m-aş duce, stau (în loc), cânt, mă-ngân* ş.a./*m-, eu, mă-, -mi* ş.a.;
  - exprimarea unor sentimente: bucurie, jale, suspin, dor ş.a.;
  - indicii spațiali (*în loc, pe afară, în casă, -n codru, gios, în vale*) şi indicii temporali (*primăvară, iarna, zilele, nopțile*) sunt în concordanță cu sentimentele, stările sufleteşti;
- textul se deschide cu o invocație către doină, percepută ca o ființă apropiată (personificare);
- prin repetiție şi paralelism[1], se insistă asupra importanței pe care o are doina, asupra existenței omului: *Doină, doină, cântic.../Când te-aud.../Doină, doină, viers.../Când răsuni...* (prima strofă); şase propoziții simetrice coordonate prin juxtapunere: *Doina zic, doina suspin,/Tot cu doina.../Doina cânt, doina şoptesc,/Tot cu doina...* (strofa a patra);
- doina este definită figurat, subliniindu-se frumusețea cântecului şi pasiunea pe care o implică interpretarea acesteia:
  - epitetul *cântic dulce*: substantiv, formă regională + adjectivul polisemantic *dulce*;
  - metafora *viers cu foc*: substantivul popular (melodie, cântec, arie; glas, voce; timbru al vocii) + locuțiunea adjectivală *cu foc* (cu înflăcărare, cu entuziasm, cu aprindere);
- sentimentele eului liric față de doină sunt gradate ascendent: *te aud, răsuni, mă-ngân, de-mi mai mângâi zilele, mă mai țin, (tot cu doina) viețuiesc*;
- adverbul repetat *tot* întăreşte ideea că, pentru om, cântul are valoare existențială;
- comuniunea om-natură este marcată, în text, prin relația anotimp-semne ale vremii – modul de a cânta:

[1] Paralelism: procedeu de compoziție, specific poeziei populare, care constă în succesiunea unor sintagme identice sau asemănătoare ca structură sintactică.

- sosirea primăverii readuce dorul de viață, dorința de evadare în natură (*pe afară*), armonia cu natura (*De mă-ngân cu florile/Şi privighetorile.*); verbul *mă-ngân* are valoare figurată (*a se acompania, a se însoți*), iar florile şi privighetorile sunt simboluri populare ale frumuseții;
- *iarna viscoloasă* îl obligă pe om la izolare (*-nchis în casă*): tot doina este cea care *mângâie* (metaforă pentru *a alina, a uşura*) solitudinea, deprimarea acestuia, în monotonia zilelor şi a nopților reci;
- vara (*Frunza-n codru cât invie*), omul îşi găseşte refugiu în spațiul mitic, ocrotitor al pădurii, asociat, în folclor, cu *voinicia*: (pop.) vitejie, curaj, îndrăzneală, faptă vitejească, haiducie;
- toamna (*Cade frunza gios în vale*) aduce cu ea jalea – starea sufletească cel mai des evocată în doinele româneşti.

ANOTIMP	SEMNE ALE VREMII	EU
primăvara	*bate vânt*	*cânt doina pe afară*; *...mă-ngân cu florile/ Şi privighetorile.*
vara	*frunza-n codru cât învie*	*doina cânt de voinicie*
toamna	*cade frunza gios în vale*	*cânt doina cea de jale*
iarna	*viscoloasă*	*cânt doina-nchis în casă*; *De-mi mai mângâi zilele,/Zilele şi nopțile*

Valori stilistice

- figuri de stil:
  - personificare: eul liric se adresează doinei ca unei făpturi dragi;
  - epitete: *cântic dulce*, *iarna viscoloasă*;
  - metafore: *viers cu foc*, *mă-ngân cu florile*, *mângâi zilele*, *frunza (...) învie*, *doina suspin*, *cu doina mă mai țin*, *cu doina viețuiesc*;
  - inversiuni: *Doina cânt de voinicie*, *Doina zic, doina suspin*;
  - repetiția: construcțiile cu substantivul *doină* (prezent de paisprezece ori) şi cu verbul *cânt* (de cinci ori);
  - paralelismul: *Doină, doină, cântic.../Când te-aud.../Doină, doină, viers.../Când răsuni...* ş.a.;
- prozodia – specifică liricii populare:
  - măsura versurilor: 7-8 silabe;

- ritm trohaic (picior metric alcătuit din două silabe, dintre care prima este accentuată);
- rimă împerecheată: *primăvară/afară*, *viscoloasă/casă*, *învie/voinicie*;

▪ particularități lexicale:

- cuvinte populare: *viers, mă țin, viețuiesc*;
- expresii populare: *stau în loc, îmi mângâi zilele*;
- regionalisme moldovenești: *cântic, gios*.

EXERCIȚII

❶ Versurile *Foaie de cicoară,/Viața mi-e amară/Departe de țară/Și de soțioară./Frunză de lemn dulce,/Eu m-aș duce, duce,/Dar mi-e calea-n cruce/Și nu pot răzbate/De străinătate,/Că de ea am parte* aparțin unei doine:

a) de dor;
b) de haiducie;
c) de cătănie;
d) de înstrăinare.

❷ Precizați sensurile următoarelor expresii:

➢ *a bate apa în piuă*: . . . . . .
➢ *a bate șaua să priceapă iapa*: . . . . . .
➢ *a bate (cuiva) obrazul*: . . . . . .
➢ *a bate fierul cât e cald*: . . . . . .

❸ Alegeți seria corectă cu sinonimele următoarelor cuvinte din text: *a se duce*, *voinicie*, *a se ține*, *jale*:

a) a rătăci, putere, a se agăța, durere;
b) a rătăci, război, a se apuca, plânset;
c) a pleca, haiducie, a rezista, tristețe.

❹ Sunt corecte formele verbale de indicativ prezent, persoana a III-a, singular, în seria:

a) îngână, mângâiește, suspinează, viețuie;
b) îngânează, mângâie, suspină, viețuiește;
c) îngână, mângâie, suspină, viețuiește.

❺ Construiți două enunțuri, în care cuvintele *dulce* și *iarna* să aibă alte valori morfologice decât în text:

. . . . . .
. . . . . .